

Pròleg

Abundant collita de records d'en Felipe Teixidor Benach és la que realitzà na Claudia Canales al llarg d'un any, a partir de desembre del 1978. Durant aquest lapse portà a terme entrevistes setmanals escoltant-lo a casa seva. La collita va anar més enllà d'evocacions curioses o referents tan sols a la pròpia persona. Cal assenyalar que, no sense reticències, en Felip acceptà parlar sobre les moltes experiències importants que va viure al llarg de la seva vida, fent-ho en un programa del que en diuen "història oral", organitzat per l'Archivo de la Palabra del Instituto Nacional de Antropología e Historia del Govern mexicà.

Nascut l'any 1895 a Vilanova i la Geltrú, prop de Barcelona, sovint feia notar que, així com el seu cognom patern significava 'tejedor' en espanyol, el matern, Benach, volia dir 'fill d'Aj', atès que la família de la seva mare provenia de jueus conversos de Mallorca.

Claudia Canales, a la seva introducció, descriu la manera com es va apropar a *don Felipe* i el mètode que utilitzà a les seves entrevistes. En el temps que dialogaren, Teixidor tenia vuitanta-dos anys i físicament es veia bastant àgil, lúcid i molt cortès en el seu tracte. Reitera Claudia que quan va emprendre el projecte li mancava experiència i que, per això, les preguntes que havia preparat sovint foren sobrepassades pel torrent de l'expressió de *don Felipe*. Bé havia copsat ella, en triar-lo com a magnífic candidat per al seu projecte d'història oral, que precisament la vida de Felipe Teixidor, a partir de la seva natal Catalunya i després del seu anar i venir per diversos indrets d'Espanya, França, els Estats Units i Mèxic, en aquest país durant la major part de la seva existència, tenia un gran interès cultural i històric.

El cabal de testimonis que ella reuneix en aquest llibre, que titulà originalment *Lo que me contó Felipe Teixidor, hombre de libros (1895-1980)*, guarda una relació molt estreta amb la vida cultural de Mèxic i fins i tot amb successos polítics importants esdevinguts a partir de l'any 1919, quan va arribar al port de Veracruz, precisament l'any en el qual fou assassinat Emiliano Zapata a la hisenda de Chinameca, a l'estat de Morelos, veí de la ciutat de Mèxic.

Escoltà d'ell mateix els seus records de la seva vida familiar, els seus anys a Catalunya i el seu primer viatge a París fugint de la llar pairal. Tot això representa un teló de fons i un bagatge cultural de qui amb el temps arribaria no només a ser mexicà, sinó un mexicà que va participar molt intensament a la vida de la seva nova pàtria. Aquest rerefons té, doncs, un interès molt significatiu.

Entre els records referents a aquesta època, n'hi ha alguns que resulten molt reveladors de la personalitat de qui els evoca. Un d'ells el consigna Claudia sota el títol de "Descobriments de la dona". Felip —al qual seguiré anomenant així—, el vaig conèixer i tractar a Mèxic durant més de vint anys, com també la seva esposa, Montserrat Alfau, i el seu fill Antoni, el qual va ser el meu deixeble a la Universidad Nacional Autónoma de México. Féu a Claudia una confiança personal que, segons va expressar, no havia dit a ningú abans. En aquesta confessió parlà d'una ballarina, de nom Isabel Rodríguez, amb qui va iniciar la vida sexual que, com ell mateix diu, "em va marcar per sempre més" i afegeix que "fou una relació molt maca, com un miracle, com una aparició celestial, iniciació en què ella em duia de la mà i mitjançant la qual vaig descobrir el fulgor i el misteri."

Com que no és pas la meua intenció repetir aquí la gran riquesa testimonial que conté aquest llibre, tan sols em fixaré en alguns temes que sobresurten del molt que Felip va comunicar a Claudia Canales. Després d'una breu estada a Nova York i Veracruz, es va traslladar a l'*altiplà* i va passar un cert temps a la ciutat de Mèxic. De com era aquesta ciutat als anys vint del segle passat, en parla amb molta simpatia, amb una certa picaresca i un sentit de pertinença. A la ciutat de Mèxic va conèixer els seus primers amics mexicans i va conviure amb dos catalans que ja coneixia. Es tracta dels Sala, Rafael i la seva muller Montserrat,

amb la qual, després de la prematura mort de Rafael, en Felip s'hi acabaria casant. Ella, que fou companya de la seva vida, no només tingué cura d'ell, sinó que també col·laborà en molts dels seus treballs. Montserrat fou tanmateix una dona extraordinària, intel·ligent, afable i sempre ben disposada a ajudar. Amb ella va tenir en Felip dos fills, el primer, del mateix nom, va morir amb molt pocs anys i el segon, Antoni, després d'estudiar a la Universidad Nacional, ingressà a l'orde religiós dels missioners de l'Esperit Sant i més tard abraçà l'orde trapenc al monestir de Nostra Senyora de Curutarán, prop de Zamora, a l'estat de Michoacán, on va morir pocs anys després.

Entre les primeres activitats de Felip, segons va referir a la Claudia, n'hi hagué una que sempre el fascinà al llarg de la seva vida: el tracte amb els llibres, particularment els llibres vells, dels quals en va tenir una botiga i entorn dels quals laborà durant molts anys. Felip Teixidor fou certament "un home de llibres", tal com el qualifica na Claudia Canales. A les diverses cases on va viure, tant a Cuernavaca com a la ciutat de Mèxic, va tenir-hi una biblioteca que ell qualificava "de treball" però que també era molt rica. Recordaré que, entre altres col·leccions, en formà una que estimava molt, relacionada amb testimonis de viatgers estrangers a Mèxic. Per cert que els seus llibres es conserven a la Biblioteca de México, una important institució a la metròpoli de la qual fou director el polític, mestre i escriptor José Vasconcelos. A més, col·laborà amb els germans Porrúa, d'origen asturià, llibreters i editors molt reconeguts a Mèxic, els quals li dispensaren sempre un tracte d'amistós respecte i admiració.

Felip, home inquiet i una mica aventurer i infatigable, una figura en l'escenari cultural i polític de Mèxic, es descriu a si mateix també en actuacions que el relacionen amb personatges prominents de la vida del país que féu seu. Entre els molts que va conèixer, s'hi compten el doctor Bernardo J. Gastélm, que fou ministre de Sanitat i ambaixador en diferents països. Felip va treballar amb ell i va conèixer, entre molts altres, Jaime Torres Bodet, reconegut home de lletres, de pare català, que més tard seria ministre d'Educació i d'Exteriors; els també cèlebres escriptors Bernardo Ortiz de Montellano i els dos Gorostiza, Celestino i José, així com el poeta Enrique González Martínez. Felip llegí amb afany les obres d'aquests i d'altres cultivadors

de les lletres mexicanes. Va mantenir també amistat amb l'actriu Maria Conesa i amb el gran muralista Diego Rivera, a qui havia conegut a França.

I, parlant de pintors, no només va conèixer el ja esmentat Rafael Sala, sinó que hi va tenir un tracte molt proper. Després de diversos èxits a Nova York, Sala es va traslladar a Mèxic, continuà amb la seva creació pictòrica i va participar en l'ambient cultural del país posterior a la Revolució.

Entre totes les relacions que establí amb escriptors, artistes, intel·lectuals i polítics, en destaca a les seves entrevistes una de molt significativa que el dugué a col·laborar amb el president Lázaro Cárdenas. Amb ell viatjà a diversos indrets del país i, tal com va dir a na Claudia, fou testimoni de diverses actuacions de Cárdenas ajudant grups indígenes i d'altres mancats de recursos. El seu apropament a Cárdenas el dugué, d'una altra banda, a una amistat estreta amb l'advocat Efraín Buenrostro, director de Petróleos Mexicanos, del qual també parla a les seves entrevistes.

Del seu tracte amb intel·lectuals i artistes, refereix Felip que va obtenir el suport de diversos projectes culturals que va emprendre. Un exemple al qual al·ludeix fou el de Francisco Santamaría, que, entre altres coses, fou governador de l'estat de Tabasco i autor del *Diccionario de mexicanismos* que, gràcies a Felip, va treure a la llum l'editorial Porrúa.

La llista de personatges dels quals parla és certament llarga. Entre ells, ja només esmentaré el ministre d'Hisenda, Eduardo Suárez, el cèlebre cardiòleg Ignacio Chávez, que fou rector de la UNAM, així com l'economista Jesús Silva Herzog i el coronel Vicenç Guarner. Fou aquest un menorquí republicà que arribà a Mèxic i fins i tot va veure reconegut el seu grau militar pel Ministeri de la Defensa del país. I vull fer notar que, si bé Felip va simpatitzar sempre amb la cultura catalana i amb la República Espanyola, mai no va assumir posicions extremes.

D'interessos múltiples i gens donat a l'estèril repòs, Felip publicà diverses obres a les quals al·ludeix a la seva entrevista. Entre altres sobresurt l'edició de les cartes de Fanny Calderón de la Barca, esposa del primer ambaixador d'Espanya a Mèxic. Aquesta edició és un exemple de perspicàcia, en el qual l'autora deixa veure com era Mèxic cap als anys trenta del segle XIX.

Afirma na Claudia a la seva introducció que la seva collita testimonial, quan la va transcriure, arribà a un miler de folis. Significa això que, de totes les paraules que recollí dels llibres de Felip, menys de la meitat fou inclosa en aquest llibre. La prudència de na Claudia, obligada, segons sembla, per la necessitat de reduir el gran conjunt dels testimonis aplegats, ens ha privat de molts altres segurament també de gran interès.

Ara que aquest llibre es publica en versió catalana, vull deixar-ne constància i fins i tot manifestar el meu desig que na Claudia ens n'ofereixi aviat un altre volum rescatant bona part del que fins avui resta inèdit. Moltes altres són les persones i els diversos fets als quals penso que també va fer referència en Felip i que, per les limitacions de l'espai, no apareixen en aquest llibre.

Una absència gran és la de qui va ser un gran amic dels editors Porrúa i també de Felip Teixidor, el doctor Ángel María Garibay, que va donar a conèixer amb sentit humanista la riquesa literària en llengua nàhuatl dels antics mexicans. Com a mostra de l'estima que li tenia Felip, citaré unes paraules que precedeixen l'edició del *Vocabulario náhuatl* del frare Alonso de Molina, aparegut originalment el 1571 i publicat després de manera facsimilar per l'editorial Porrúa el 1970, amb un estudi introductoriu meu. Això és el que hi va escriure Felip: "El pare Ángel María Garibay, ímpetu, arc i fletxa en la difusió de la cultura del Mèxic antic!"

Amb aquesta citació del que va dir Felip del pare Garibay acabo aquest pròleg que, amb molt de gust, he escrit. Tant de bo que amb aquest llibre la figura de Felip Teixidor Benach sigui coneguda pels catalans moderns i puguem gaudir dels molts altres testimonis que tan encertadament va recollir na Claudia Canales en les seves entrevistes.

Miguel LEÓN-PORTILLA
Investigador emèrit de la UNAM
Membre del Colegio Nacional

Introducció

I. ANY 1979, A LA CASA DE MERCADERES, 56

Vaig conèixer Felipe Teixidor a finals del 1977, justament a la casa de Mercaderes 56 on mesos després començaria a entrevistar-lo. Acabada d'arribar de la Facultad de Filosofía y Letras, llavors treballava a l'Instituto Nacional de Antropología e Historia, l'Archivo de la Palabra del qual acabava d'iniciar una investigació sobre la història de la fotografia a Mèxic a la qual em vaig incorporar des de bon començament. A més a més de l'arreglada de material documental i gràfic, les meves tasques com a investigadora comprenien la gravació dels testimoniatges de les persones més significatives per a la fotografia al nostre país, entre les quals diversos professionals de la càmera i alguns col·leccionistes d'imatges, espècie encara infreqüent en aquells anys i de la qual Felipe Teixidor era un dels escassos representants. El seu selecte patrimoni iconogràfic, aplegat durant més de cinc dècades, havia de proveir molts materials per a les dues grans exposicions que el 1978 es van presentar al Museo Nacional de Historia i al Museo Nacional de Antropología, en el que fou la primera gran mirada retrospectiva a la producció fotogràfica mexicana.¹ Poc després el vaig tornar a buscar, aquesta vegada amb el propòsit de consignar mitjançant una entrevista d'història oral els orígens del seu interès pels llibres i els vells papers, així com la seva experiència en aquests àmbits. Per bé

---

1. Vegeu Eugenia MEYER (coord.), *Imagen histórica de la fotografía en México*, Mèxic, INAH-SEP/Fonapas, 1978.

que amb un cert escepticisme, va accedir a la meua proposta, de manera que el 17 de desembre de 1978 vaig trucar a la porta que flanquejaven dos severs xiprers, proveïda d'un voluminós magnetòfon i un qüestionari minuciós.

Ell era llavors un home de vuitanta-tres anys, casat durant més de cinquanta amb Montserrat Alfau —l'entranyable Mona, com tothom li deia— i encara actiu editor i factòtum de l'editorial Porrúa Hermanos —“casa meua”, com solia anomenar-la—, amb la qual havia entrat en contacte des dels anys vint i a la qual s'havia incorporat de manera definitiva el 1946. Acabava de publicar l'edició de les memòries de la vídua de Miguel Miramón, Concha Lombardo, que ell havia supervisat i prologat.

Magre i de talla petita, sempre abillat amb americana i corbata, i encara prou àgil per a executar els rituals i els petits gestos d'aquella cortesia que tant valorava, don Felipe solia rebre'm a l'entrada, no s'asseïa fins que jo ho feia i m'acostava ell mateix el cendrer. Malgrat els gairebé seixanta anys d'edat que ens separaven, amb mi sempre va ser una mena de cavaller atent a la presència de la seva dama. Aquesta actitud seva, afegida a la bona comunicació establerta entre ambdós, va despertar en mi una barreja de curiositat i simpatia, de complicitat i afecte, que després de tants anys em resulta indissociable del seu testimoni. També ho és l'atmosfera de la casa, a la qual vaig acudir amb regularitat durant un any per a enregistrar les paraules de don Felipe, tenyides amb prou feines amb el rastre de les seves elles catalanes. Les habitacions poblades de llibres, les originals peces de ferro i de ceràmica disposades aquí i allà, els llums esmorteïts per pantalles de pergamí i els olis i els gravats que adornaven sense excessos alguns racons, se'm van tornar de mica en mica familiars i estimats, igual que els lladrucs d'en Pacanda a l'escala, els passos prudents de Mona i la cara bonhomiosa de la fidel Chelo. El domicili de Mercaderes 56 era un reducte incontaminat per la moda i l'estridència, acollidor i plaent, més enllà del qual transcorria l'últim període del règim lopezportillista, avançava la crisi econòmica i llanguia l'estil dels anys setanta.

Però no tot va ser tan plaent. Aviat vaig advertir que em faltava experiència per manejar l'entrevista: quasi des de la primera sessió l'ordre nítid de les preguntes que duia preparades va quedar ofegat pel cabal discursiu de don Felipe. A més,

amb els meus vint anys i escaig, no tenia ni la cultura ni la confiança necessàries per apreciar i explotar certes referències passatgeres i em pesava el temor de posar-me en evidència o mostrar-me massa novella. Això significa que, fora d'algunes línies generals que vaig procurar no perdre de vista i a les quals vaig tornar una vegada i una altra per a recuperar desesperadament el rumb, fou ell, don Felipe, qui va dibuixar l'itinerari i el to d'aquelles xerrades, reservant-se algunes vegades per a després de la sessió i un cop apagat el magnetòfon certes anècdotes i reflexions que, segons sembla, volia compartir amb mi però que no volia que quedessin enregistrades. També significa que, davant dels noms de persones i d'autors que llavors no em deien res, lluny de demanar-li que hi incidís, moltes vegades vaig quedar muda, o bé que d'alguns episodis dels quals jo tenia notícia i ell no es va decidir a abordar —la prematura mort del seu fill gran, per exemple—, mai no vaig gosar fer preguntes. El nostre llarg intercanvi em col·locava, sense remei, davant la meva pròpia malaptesa, sensació que durant anys va dominar la meva percepció de l'entrevista i que em va fer dubtar de les seves mínimes virtuts o dels seus possibles encerts. Una cosa era el plaer d'escoltar Felipe Teixidor hores i hores, deixar-me endur pel flux erràtic de les seves anècdotes i associacions, i una altra cosa ben diferent la meva habilitat per a conduir, mitjançant el sistema ben après de la teoria, la marxa de les seves revelacions.

Al cap d'un any de visites, el cicle va arribar a la seva fi. Don Felipe havia anat posposant-ho mitjançant el recurs d'abandonar un nou episodi quan semblava que ja els havia esgotat tots o reprenent altra vegada la seva infantesa, sobre la qual havia tornat diverses vegades al llarg d'aquells mesos, en una mena de rectificació o nota aclaridora d'allò que ja havia dit. El fet que gradualment hagués convertit l'entrevista en una cosa semblant al dictat de les seves memòries no explicava del tot aquell ajornament que —més tard me'n vaig adonar—, a banda d'una manera de continuar les nostres trobades, era en realitat un pacte secret i cabalístic amb la vida: mentre tingués alguna cosa a dir-me, no es podria morir. Quantes coses ressonen en aquesta frase que lliga el relat amb el fil de la vida!

El desembre del 1979 vaig gravar la nostra última sessió. Don Felipe va morir pocs mesos després, el maig del 1980, després

d'algunes setmanes al llit, a casa seva, on vaig poder visitar-lo a finals d'abril. Va ser l'última vegada que ens vàrem veure.

Van passar moltes coses des que vaig lliurar a l'Archivo de la Palabra —llavors ja convertit en Departamento de Estudios Contemporáneos— les cinc cintes magnetofòniques marcades amb la clau PHO/4/104 per a la seva transcripció textual i el seu curós emmagatzematge. La meua vida professional em va portar per altres camins, alguns de propers a la fotografia, però sens dubte allunyats del testimoni de don Felipe, guardat durant anys a les voltes de la Biblioteca Nacional de Antropología e Historia i consultat alguna vegada per algú que en coneixia l'existència. Durant aquest temps, recordava sovint les nostres converses, cosa que era una manera de recordar-lo, i de recordar-me a mi mateixa que tenia una tasca pendent. Amb tot, al costat de l'entrevista, sempre apareixia l'índici pertorbador de la meua incapacitat que, al costat dels meus compromisos i dels meus projectes d'aquells anys, inhibia la meua decisió de tornar-hi.

El 1996, un fet lamentable va modificar la meua percepció de les coses. La mort d'Antonio Teixidor Alfau —notícia que vaig conèixer per l'esquela d'un diari— em va impressionar profundament. El segon fill de Felipe i Mona havia ingressat des de jove a l'orde sacerdotal de l'Esperit Sant i anys després, en morir els seus pares, havia optat per la vida de clausura en un monestir trapenc d'un poble recòndit de Michoacán. Tot i que no el vaig tractar més enllà de dues o tres trobades breus, la notícia del seu decés va reactivar els meus records de don Felipe, ara acompanyats de reflexions inèdites. La mort d'en Toño posava fi a la descendència d'en Teixidor, però també a la memòria que es transmet de pares a fills i que és una forma de permanència. No n'hi havia prou de preservar en un arxiu el testimoni del qual havia estat dipositària, de manera que vaig decidir sol·licitar una còpia de la transcripció, que mai no havia vist i que feia poc menys de mil pàgines.

II. EL MAPA DE LA MEMÒRIA

He explicat les circumstàncies en les quals vaig entrevistar Felipe Teixidor perquè qualsevol història té, valgui la redundància, una historicitat pròpia. La que ell em va contar s'inscriu en

un moment particular de Mèxic, de la seva vida i de la meua, condicions que sens dubte van determinar les paraules i els silencis que van quedar gravats a les cintes i que, traslladats al paper, conformen taques tipogràfiques, frases inacabades, punts suspensius i espais en blanc que moltes vegades al·ludeixen a aquesta altra manera de dir, a l'eloqüència del silenci. Allò que més em va cridar l'atenció en llegir el relat que havia escoltat de viva veu tants anys enrere no va ser només haver oblidat una bona part del seu contingut i haver-ne conservat quasi intacte la impressió afectiva, sinó l'advertència de la seva historicitat, particularment, és clar, de la meua. Ser conscient que les nostres preferències i els nostres interessos canvien amb l'edat i que les històries, encara que sempre semblin les mateixes, es llegeixen i s'entenen d'una altra manera i s'usen per a d'altres finalitats, tot i que sembla quasi una obvietat, té unes fortes implicacions quan es pensa en termes històrics. La reflexió resulta pertinent no solament pel simple fet que avui formularia unes altres preguntes i insistiria en uns altres aspectes, sinó perquè el conjunt causarà al lector un efecte molt diferent a aquell que hauria tingut si l'entrevista s'hagués publicat poc després de ser feta. La presidència de José López Portillo, la Revolució sandinista en contra d'Anastasio Somoza i la geopolítica de la guerra freda, temes als quals Teixidor al·ludeix aquí i allà amb la vivesa que susciten els esdeveniments contemporanis, ara sonen tan llunyans, tan superats pels esdeveniments i les transformacions ulteriors, que potser aquells comentaris poden semblar, per a alguns, incomprendibles o anacrònics.

Amb tot, encara que les referències al present immediat en una entrevista tan dilatada com la d'en Felipe Teixidor fossin inevitables, convé reiterar que el seu propòsit fonamental va ser —fou— l'evocació del passat, o, dit en unes altres paraules, l'exercici de la memòria. Aquesta activació del record, promoguda més que per l'estil de les meves preguntes per la franca disposició —potser necessitat— de don Felipe a emprendre-la, em sembla un dels aspectes més complexos i subtils amb els quals se les ha de veure l'investigador que fa ús de la història oral. La lectura de la voluminosa transcripció va ser per a mi una mena de rastreig del funcionament de la memòria individual, així com de la seva forta càrrega afectiva i la seva empremta visual. Què es recorda, i per què? Com determina

l'entorn immediat allò que ve a la memòria i la seva formulació verbal? Hi ha res de clar i de diferent, per dir-ho així, en el mecanisme enigmàtic del record, o només és una amalgama d'experiències pròpies i de relats aliens, de fantasies i de desitjos, de rectificacions contínues que atenuen o perfeccionen la vivència passada per a donar-li coherència? Aquestes preguntes, les respostes a les quals es disputen avui la neurologia i la psicoanàlisi, la lingüística i l'antropologia, van aparèixer insistentment com a problemes teòrics i metodològics en repassar el testimoni de don Felipe. En aquest testimoni, les frases a mitges, represes moltes pàgines després per acabar-les; les preguntes que aparentment no va sentir o no va entendre; la pròpia vaguetat d'algunes al·lusions —segurament no sols atribuïble a les limitacions expressives o de memòria d'un vell—, i fins i tot aquella forma de tornar a començar des de la infantesa, com si hi hagués substrats de l'oblit que es van removent al mateix temps que s'evoquen, constitueixen el mapa xifrat de l'univers recòndit de la subjectivitat i dels afectes.

Quan vaig llegir l'entrevista, em vaig preguntar moltes vegades si el to afectiu i íntim que la impregna hauria estat el mateix si no l'hagués fet jo. Això em va portar a replantejar-me el paper que hi havia jugat la meva pròpia ignorància, que potser va ser el terreny propici perquè fluís sense interferències tot un cúmul de records. La idea no sols em reconcilia amb la meva inexperiència d'aleshores. També em porta a subratllar que allò que el lector llegirà a continuació no és la vida de Felipe Teixidor, inabastable en la seva complexa totalitat, sinó la que ell em va voler explicar: la que va reconstruir davant meu durant aquelles tardes entranyables i que potser hauria estat diferent davant d'un interlocutor més bregat o més docte.

Al costat d'aquestes reflexions sobre la memòria subjectiva, és imprescindible parlar de les al·lusions de don Felipe a la seva pròpia memòria, vinculades amb molta freqüència a la fotografia com a evidència i empremta. A un home com ell, acostumat a aturar-se i a sorprendre's davant tantes coses, no li passaven inadvertits els estranys envitricolls del record ni les seves grans afinitats amb els productes de la càmera. Així, doncs, no té res a veure amb l'atzar que li hagués agradat col·leccionar fotografies, aquells amarratges de la memòria que sovint s'hi fusionen fins a barrejar, en el sediment sorrenc del temps, els grans de

l'experiència viscuda amb els de la superfície fotogràfica. I així com el record a vegades fon i confon la realitat i el somni —allò que vam conèixer de primera mà amb allò que vam saber per boca d'uns altres i el passat mateix amb una versió de la història—, així també l'empremta d'una imatge no solament pot reemplaçar la memòria esquiva de la nostra pròpia experiència, sinó que fins i tot pot crear-ne la il·lusió tot i que no hi va ser.

Per a Felipe Teixidor, molts dels seus records emergeixen presidits per una imatge, bé del seu patrimoni fotogràfic —que podia repassar mentalment amb una exactitud envejable—, bé d'aquest altre patrimoni menys tangible, però potser més significatiu, format per les referències de la seva vasta cultura visual. Aquesta cultura es remuntava a la seva infantesa a Barcelona i als anys de la seva primera joventut a París: des dels primers cops d'ull als llibres il·lustrats de la llar paterna fins a les classes de dibuix i pintura a l'acadèmia del professor Bournet, al bulevard Raspail. Per això la lectura de l'entrevista també és com mirar un àlbum d'estampes: estampes a vegades costumistes, segons l'estil de les litografies noucentistes, o d'un impressionisme lluminós com els quadres de Renoir; estampes també difuses i espectrals, producte de la imaginació o del disseny, no sempre desdibuixades pels titubejos d'una memòria que claudica, sinó pels girs i les esclatxes del llenguatge per no acabar de dir.

A banda d'aquestes consideracions, potser un xic vagues per a qui busca dades concretes o informació planera en un testimoni com el que ens ocupa, convé que ens aturem en alguns continguts amb la finalitat de recapitular-ne el valor i el significat. Cal subratllar, en primer lloc, el caràcter més aviat atípic de Felipe Teixidor dins del context general de la immigració ibèrica a Mèxic, en no pertànyer al grup dels qui van venir a “fer les Amèriques” ni a aquell altre, molt més present en la nostra consciència contemporània, obligat a abandonar el seu país per la derrota republicana del 1939. Aquesta circumstància explica l'aïllament de don Felipe respecte del primer i de la seva ambigüitat inicial quant al segon, però potser també la carrera burocràtica que va començar sense proposar-s'ho, endut pel procés de reconstrucció postrevolucionària que empenia el país just quan ell s'establí a la ciutat de Mèxic. El servei públic, sens dubte poc afí al temperament industriós i indivi-

dualista del poble català, li va procurar la inserció definitiva en la vida mexicana a més de recursos per a l'exercici sostingut de la bibliofília i el col·leccionisme, passions que duia larvades des de la infància, trets eloqüent de l'ambient il·lustrat i elitista que l'havia envoltat a la seva terra natal. El pes omnipresent de Catalunya es fa evident durant tota l'entrevista, bé com a punt de referència obligat per a contrastar o descriure les seves impressions sobre Mèxic, bé com a nostàlgia perenne d'una llengua que era per a ell allò més entranyable de les seves arrels. El seu catalanisme, tot i que sempre delimitat per una vocació cosmopolita i una certa mirada crítica a les passions de poble (per a ell més reprovables per ser passions que per ser de poble), emergeix de manera espontània aquí i allà, amb paraules i frases que "diuen més" o "sonen millor" en el seu idioma; mitjançant puntualitzacions contínues, no exemptes d'orgull, sobre la diferència entre ser espanyol i ser català, i fins i tot en les al·lusions precises i abundants al cost de la vida i el nivell d'ingressos, sense les quals es podria pensar que li resultava difícil traçar un panorama complet de les coses.

Pel que fa a Mèxic, el testimoni de Felipe Teixidor permet, per descomptat, causar una gran impressió. I no solament per la manera com la seva formació i la seva mirada europees van rebre l'impacte del país, aleshores encara rural i agrest, acabat de sortir de la lluita armada, sinó per la seducció gradual que va anar exercint sobre el jove aventurer, disposat a perdre's per sempre dins les entranyes del mític Nou Món. Un continent, tot sigui dit de passada, que des de la perspectiva dels seus vint-i-quatre anys, edat que tenia en desembarcar a Veracruz el 1919, era al mateix temps una promesa de redempció i l'escenari per a fer realitat l'última fantasia romàntica. Potser era massa realista per a arribar fins al fons d'aquesta empresa, potser massa urbà i burgès. D'aquí que la seva veritable integració a Mèxic fos mitjançant la burocràcia, de la qual formà part del 1924 al 1946 i en la qual va conèixer el Departamento de Salubridad de l'època de *Contemporáneos*, la Secretaría de Relaciones Exteriores encapçalada per Genaro Estrada, la Secretaría de Hacienda en acabar el *maximato*, la Secretaría de Economía Nacional els dies de l'expropiació petrolera i Petróleos Mexicanos durant els difícils primers anys de l'empresa.

Al mateix temps que aquesta trajectòria, que com tantes altres a la vida fou filla de l'elecció al mateix temps que de l'atzar i la cronologia de la qual marca moments clau de la història mexicana del segle passat, una altra vessant molt més poderosa va arrelar Felipe al nostre país. Va ser la dels llibres, potser la seva única vocació veritable, que al Mèxic d'aleshores proliferaven en un mercat encara poc proveït, alimentat de les engrunes de les biblioteques abandonades i dissipades durant la Revolució; venudes senceres pels descendents de famílies en altres temps acabalades, o potser en direcció cap a una modernitat mal entesa. Don Felipe va comprar i vendre milers de llibres vells pràcticament des que va arribar al país; en va llegir una gran part, en va estudiar i anotar molts, en va conservar alguns. Eren, segons les seves paraules, el més estimat que tenia. Una prova de la seva passió per la lletra impresa és el patrimoni bibliogràfic que va reunir en benefici d'estudiosos i d'investigadors, però sobretot la gran quantitat de llibres que va concebre i va fer aprofitant sàviament la seva inserció institucional i, més tard, canalitzant a l'editorial Porrúa Hermanos, la de la mítica cantonada República de Argentina i Justo Sierra, la dels seus vells i estimats amics Porrúa, l'experiència acumulada durant més de mig segle d'aventures llibreres. A Porrúa, Felipe traduï, prologà, investigà, anotà, llegí i corregí proves, apressà impremtes, buscà il·lustracions, redactà contraportades... Coneixia la feina mecànica i feixuga d'editor tan bé com allò més sofisticat de l'ofici, tot i que ambdues tasques les desenvolupà sempre, igual que les seves responsabilitats públiques, des d'un discret segon pla, tal com apareix en moltes fotografies de grup: sempre apartat unes passes del centre d'atenció, sempre a punt del retraïment.

Aventurer solitari, el seu continu remenar per mercats ambulants i abocadors li va proporcionar estampes, retalls i paperets la sensibilitat dels quals va saber valorar al marge de qualsevol moda (si hi havia res que don Felipe execrava eren les modes) i que avui conformen, tal com ell va voler, fonts valuoses per a la investigació. No deixa de ser interessant la seva certa reticència a parlar dels seus llibres i fotografies; resistència congruent amb el refús vehement a veure's i a ser vist com a col·leccionista, a pesar del sentit i la coherència que va saber atorgar al seu patrimoni per a fer-ne molt més que una acumulació de coses,

i malgrat la generositat amb què solia franquejar les portes de casa seva als nombrosos estudiosos que acudien a consultar-lo i a parlar amb ell. També és significatiu que en la seva història de vida hagués privilegiat els episodis més aviat desconeguts de la seva trajectòria burocràtica per damunt de les seves perennes aventures entre llibres i estampes, aventures que, als ulls dels qui el van conèixer, defineixen millor que qualssevol altres la curiositat del seu esperit i la seva vocació més natural. En aquest respecte, el lector traurà les seves pròpies conclusions, un cop hagi garbellat el vast repertori de personatges i anècdotes que ofereixen les evocacions de don Felipe.

No voldria deixar de parlar d'un aspecte que cridarà l'atenció del lector curós i que, a parer meu, mereix un breu comentari. Em refereixo al pas progressiu des de les posicions obertes i fins i tot avantguardistes de la joventut d'en Teixidor fins a les idees més aviat conservadores amb què va combregar més tard. La religiositat creixent de la seva edat madura, potser causa i efecte del sacerdoci del seu segon —aleshores únic— fill, em sembla que no s'explica del tot a partir de la introspecció i l'espiritualitat que li va poder provocar el pas dels anys, principalment si tenim en compte que, tot i que la seva formació va estar marcada pel refinament afrancesat propi de la classe benestant, també ho va estar per la cultura progressista, força irreverent i descreguda, del poble català. Producte d'aquesta cultura és l'escepticisme que treu el cap en diversos paràgrafs, així com la professió de fe individualista que emmarca moltes de les reflexions i les actituds de Felipe. Essent així, sembla que falta una peça per a la millor comprensió del seu desplaçament ideològic, procés d'un interès particular quan es tracta d'històries de vida. Aquesta peça és, al meu entendre, l'impacte que va provocar —en ell i en Mona— la mort del seu fill gran, Felipe, als set anys d'edat, víctima de febre tifoide.

Com he assenyalat més amunt, en Teixidor, tan expansiu en les nostres sessions amb molts records de caràcter íntim, mai no va abordar aquest episodi més enllà d'algunes al·lusions passatgeres. Per part meva, mai no vaig gosar preguntar-li-ho. Els silencis transcorreguts quan semblava que per fi estava a punt d'explicar-ho van quedar com a pauses que, per inseguretats o pudor, no em vaig decidir a trencar. Sé que no traieixo cap secret en dir-ho. Simplement ofereixo al lector un element

que li pugui servir de guia i que potser expliqui parcialment les referències més aviat minses d'aquesta entrevista a la vida familiar del matrimoni Teixidor Alfau. En veure les coses retrospectivament, em sembla identificar en la discreció de don Felipe un altre tret destacat de la seva personalitat: un sentit pur de l'ordre i l'harmonia, de la contenció i l'equilibri que han de regir la vida perquè no es desfiguri dins el caos de les passions o dins el vòrtex de la irracionalitat. En gran manera, la seva història personal va ser així, o almenys ell hauria volgut que fos així: cenyida a un principi moderador que era tant una ètica com una estètica de l'existència.

III. UNA EDICIÓ PER A UN EDITOR

Les pàgines d'aquest llibre són el resultat de l'edició de les quasi mil quartilles que conformen la transcripció textual del testimoni oral. Els criteris generals amb què es va dur a terme van ser establerts amb dos propòsits fonamentals. El primer va consistir a dotar d'una seqüència cronològica un discurs que contenia salts abruptes d'una època a una altra, digressions abundants i grans marrades. El segon fou conferir a les paraules de Felipe Teixidor una fluïdesa de la qual, si bé no mancaven del tot en la versió magnetofònica, es veien entorpidides en la mecanogràfica tant per la incidència de les meves preguntes com per les nombroses falques, les reiteracions innecessàries i les frases inintel·ligibles i truncades que solen acompanyar el llenguatge col·loquial d'un home gran. Així, doncs, vam optar per alterar l'estructura original del testimoni —a vegades massa erràtica— en benefici de la congruència temporal amb la finalitat d'atorgar al llenguatge verbal un caràcter llegible, respectant la major quantitat possible de girs, èmfasis i ambigüitats originals. Dit d'una altra manera: es va sacrificar la textualitat en nom de la claredat.

Ambdós criteris poden ser qüestionables, fins i tot polèmics entre els qui practiquen la història oral, una història que admet diversos tractaments segons el propòsit, el mitjà i el context en el qual se'n donin a conèixer els resultats. En aquest cas, el producte final s'ha de veure com una reescriptura, a la qual em vaig sentir autoritzada tenint en compte l'extensió del testimoni que jo mateixa havia gravat de principi a fi, però també per

l'aguda consciència editorial de Felipe Teixidor, que, en adonar-se dels salts i les digressions en què incorria, moltes vegades es va aturar per a recomanar-me que, en arribar el moment, caldria ometre'ls. "Tisores i cola, Claudia", em va dir més d'una vegada referint-se, és clar, a l'ordre que s'hauria d'imposar a una entrevista tan dilatada i de l'eventual destí imprès de la qual ell no tenia cap dubte. D'aquesta manera, tenint sempre presents tant la fidelitat a les paraules de don Felipe com la comoditat del lector, vaig emprendre una feina d'edició que inevitablement em va posar davant les tensions entre el llenguatge parlat i el llenguatge escrit: aquell acompanyat de l'entonació i el gest, aquest a càrrec dels seus propis recursos. Espero que el resultat estigui a l'altura del gran editor que va ser don Felipe: minuciós i culte, sensible i rigorós, sempre conscient de la dignitat que mereixia la pàgina impresa i de la responsabilitat que comportava.

Els nou capítols de què consta el llibre estan organitzats de manera cronològica i precedits dels enunciats del seu contingut, amb la finalitat de facilitar-ne la lectura. D'altra banda, les notes a peu de pàgina ofereixen la informació addicional necessària per a la comprensió exacta del text, és a dir, alguns aclariments a les inevitables exactituds en dades i dates, i el context històric d'algunes al·lusions i comentaris que poguessin resultar poc accessibles. L'anotació de l'entrevista va constituir una tasca difícil, vista l'abundància de llocs, persones i autors citats, l'ús de paraules i frases en anglès, francès i català, i l'extrema ambigüitat d'alguns passatges. Per a una major comoditat del lector, s'han inserit entre claudàtors les dates dels esdeveniments històrics al·ludits, i s'han remès a un apartat final els trets biogràfics de totes les persones citades, sempre que ha estat possible identificar-les sense marge d'error, i a excepció d'aquells casos en els quals, per la naturalesa de la informació, fou preferible proporcionar-los a peu de pàgina.

En un volum com aquest, no podien faltar els documents fotogràfics, la majoria seleccionats del patrimoni reunit per don Felipe, que està en poder de la Fototeca Nacional de Pachuca, Hidalgo, des que ell i Mona el van vendre a l'Instituto Nacional de Antropología e Historia, justament durant els mesos en què es va fer aquesta entrevista. Tot i que el Fondo Teixidor posseeix diverses imatges de don Felipe a l'època en què tre-

ballava al Govern, més específicament a Petróleos Mexicanos, per desgràcia no conté les fotografies familiars i personals de les quals ell parla una vegada i una altra, el destí de les quals ha estat impossible de determinar.

Malgrat aquestes absències, s'ha aconseguit reunir un conjunt eloqüent d'imatges i referències bibliogràfiques que ofereix un bon panorama de la vida i l'obra oblidades de Felipe Teixidor, ambdues indissociables de l'atmosfera cultura d'una època de Mèxic. "L'afany humà de conservar allò perible en lletres de motlle", com ell va escriure alguna vegada, amb aquest llibre basteix un pont entre aquella Europa del segle que el va veure néixer i aquest nostre país al qual va pertànyer per voluntat pròpia. Ser part d'aquest pont em provoca una emoció intransferible: gràcies a Felipe Teixidor sento que vaig arribar a tocar amb la mà l'últim bocí del segle XIX.

CLAUDIA CANALES
Febrer de 2009